

Datum: 2021-03-19
Dnr: Ku2020/01900

Remissyttrande

Kulturdepartementet
Enheten för diskrimineringsfrågor
103 33 STOCKHOLM

Yttrande över Institutet för språk och folkminnets förslag till handlingsprogram för bevarande av de nationella minoritetsspråken

Frantzwagner Sällskapet är en organisation vars verksamhet fokuserar på den nationella minoriteten romer och dess historia, språkliga och kulturella arv ur ett långsiktigt historiskt perspektiv. Vår verksamhet fokuserar på den del av minoriteten romer vars närvaro i Sverige är obruten och belagd sedan 1500-talet och fram till idag, nämligen den grupp inom minoriteten romer som går under självbenämningen resande, resanderomer eller tidvis resandefolket. Detta yttrande är således skrivet ur ett resanderomskt inifrånperspektiv och med fokus på den enda förekommande varietet av romani som har talats och utvecklats i obruten följd i Sverige sedan åtminstone 1600-talet — svensk romani.

Romani chib inrymmer totalt uppemot ett sextiotal varieteter varav några är transnationella och andra endast nationellt förekommande, både idag och historiskt. I Sverige har alla varieteter av romani chib minoritetsspråksstatus. Skilda varieteter befinner sig i olika situationer. Några är livskraftiga funktionsspråk som har många talare, medan andra främst har en begränsad funktion som kultur- och identitetsbärare. Vissa varieteter befinner sig högt upp på Fishmans-skalan (se remissens bilaga 1), medan andra befinner sig på sista steget enligt samma skala. Svensk romani är en varietet som idag och historiskt sett är nationellt talad. Svensk romanis funktion är kultur- och identitetsbärande och varieteteten befinner sig på sista steget av Fishmans-skalan. Svensk romani är idag, efter att ha talats och utvecklats i Sverige under fem århundraden, en akut hotad varietet av romani chib.

Ett handlingsprogram för svensk romani är i allra högsta grad nödvändigt, men ett sådant ska tas fram i en process där målgruppen ges inflytande, delaktighet och där processen anpassas utifrån målgruppens behov. Detta menar vi inte har skett inför detta förslag till handlingsprogram. Enligt vår uppfattning brister ISOF:s förslag i flera avseenden då man istället för att utgå från talarnas

rättigheter tar sikte på språken, vilket vi menar är ett felaktigt utgångsläge. Individen är språkbärare och därmed rättighetsbärare. Minoritetsspråket i sig kan inte vara rättighetsbärare. Begreppet språkbärare är centralt i handlingsplanen och dagens situation för språkbärare av svensk romani är en konsekvens av historiska oförätter och kränkningar mot varietetens talare. Därmed vore det att förvänta att ISOF, efter samråd med målgruppen, föreslog någon form av kompensatoriska åtgärder riktade mot språkbärare av svensk romani.

Utifrån ett språkbäarperspektiv är ISOF:s förslag till handlingsprogram enligt vår mening i flera avseenden förundransvärt. Inte minst då det till största del fokuserar på uppdrag till olika myndigheter och därmed att stärka statens roll, vilket vi befarar försvagar minoritetsspråken och framförallt språkbärarna i förhållande till staten.

Genom minoritetserkännandet år 2000 har svenska staten förpliktat sig att säkerställa så att talare av de nationella minoritetsspråken, märk språkbärare — däribland språkbärare av svensk romani, ges förutsättningar att bevara, använda och utveckla sitt språk. Denna rätt är kopplad till ratificerade konventioner, såsom Europarådets stadga om landsdels- och minoritetsspråk och nationell lagstiftning.

För att säkerställa svensk romanis överlevnad krävs att särskilda åtgärder vidtas som är särskilt anpassade för språkbärare av svensk romani. Därmed faller det på sin egen orimlighet att tillämpa samma handlingsprogram för svensk romani som för exempelvis finska, som är ett majoritetsspråk i vårt grannland Finland. Språkbärare av minoritetsspråket finska har väldigt annorlunda förutsättningar kring sitt språkbruk än språkbärare av svensk romani. De båda minoritetsspråken befinner sig högst upp respektive längst ned på Fishmans-skalan. Av denna enkla anledning blir flera av handlingsprogrammets målsättningar fullkomligt orealistiska för språkbärare av svensk romani, men förmodligen välriktade för språkbärare av finska. ISOF:s förslag att tillämpa samma handlingsprogram för alla minoritetsspråk och deras varieteter är enligt vår mening besynnerligt.

ISOF föreslår en rad satsningar gentemot barn och unga, vilket vi ser som positivt, men vi saknar förslag på insatser riktade mot vuxna individer som förlorat sitt språk.

Revitaliseringsåtgärder för svensk romani måste ha som mål att de som blivit berövade sin kultur och sitt språk får möjlighet att återta detsamma. För språkbärare av svensk romani är romani inte ett funktionsspråk och därmed föreligger inga behov att kunna tala med någon på romani inom vården eller med myndigheter. Inte heller kan någon språkbärare rimligtvis vara i behov av

tolkning. Istället handlar språket om kultur och identitet. På sikt kan insatser på svensk romani för barn och unga bli mer aktuellt, men det akuta behovet gäller i hög grad vuxna individer.

Språkpolitiken gentemot svensk romani bör ha ett kulturhistoriskt fokus. Det behövs en enkelhet och en låg tröskel för lägsta nivån samt att det kulturella arvet uppmärksammas. Svensk romani har under sin långa tid i landet såväl påverkat som påverkats av det svenska språket och är därmed en viktig del av det svenska kulturarvet. Kulturfrämjande insatser bör på sikt kunna fungera som språkrevitaliserande insatser.

I grunden är rätten till sitt språk en mänsklig rättighet och språkbäraren, individen, måste därför stå i centrum, inte språket. Detta förefaller ISOF ha förbisett i formuleringen av sina förslag, vilket vi menar är illavarslande.

Trovärdigheten i ISOF:s förslag beträffande romani chib skadas på grund av en rad faktafel i Språkrådets bilaga (bilaga 2). Exempelvis hävdar Språkrådet i sin bilaga att majoriteten av romerna (med anledning av handlingsprogrammets fokus då förstått såsom romanitalare) i Sverige har invandrat från Balkan sedan 1990-talet. Då svensk lagstiftning förbjuder etnisk registrering existerar överhuvudtaget ingen statistik över antalet romanitalare i Sverige. Påståendet kan därför inte annat än avfärdas såsom befängt. Enligt vår mening är det alarmerande att sådana uppgifter kan förekomma i en statlig myndighets förslag som ges inom ramarna för ett regeringsuppdrag.

Då ISOF förordar begreppet ”romska” frångår myndigheten det vedertagna begreppet romani chib, som är språkbärarnas egendefinition på sitt minoritetsspråk och det begrepp som anges i statens styrdokument och minoritetspolitik. Det anförda argumentet att begreppet ”romska” är anpassat till det svenska språksystemet ter sig som orimligt i ljuset av att varken meänkieli eller jiddish har anpassats till det svenska språksystemet. Med samma logik borde de i så fall benämnas tornedalska och judiska. Vi kan inte tolka detta som annat än att ISOF brister i sin likabehandling av respektive minoritetsspråks språkbärare. Myndigheten kränker härigenom den princip om självidentifiering och självdefiniering som är central i minoritetspolitiken och minoritetsrättigheterna. Såväl vi som andra med oss har vid upprepade tillfällen, senast vid samråd den 6 november 2020, påtalat för ISOF att begreppet ”romska” inte godtas av oss som språkbärare. ISOF:s envetenhet att trots det fortsättningsvis tillämpa begreppet ”romska” vittnar om språkbärarnas avsaknad på möjlighet till inflytande hos myndigheten i frågor som berör dem.

Vi ser därför med stor oro på förslaget att ge Språkrådet ett utvidgat språkvårdsuppdrag, som eventuellt kan innefatta upprättandet av en språkbank. Vi anser att detta är minoritetsorganisationernas angelägenhet, inte statens, vilket vår egen organisations kvalitativa språkliga revitaliseringsarbete med svensk romani vittnar om. Vår erfarenhet är att Språkrådet prioriterar vissa varieteter av romani chib och åsidosätter andra. Detta sker på, bland andra, svensk romanis bekostnad. I synnerhet varieteter med låg funktionalitet och få språkbärare som talar sitt minoritetsspråk missgynnas.

Vi instämmer i att det krävs riktade resurser och stärkta förutsättningar för att minoriteternas organisationer själva ska kunna bedriva ett långsiktigt och kvalitativt arbete. Dock är vi förvånade över att ISOF endast föreslår en fördubbling av nuvarande resurser för språkliga revitaliseringsprojekt då söktrycket under senare år har varit tre till fyra gånger det totala fördelade stödet. Det behövs mer resurser och större möjligheter att erhålla verksamhetsbidrag. I nuläget råder en konkurrenssituation kring de ringa medel som staten har avsatt för minoriteternas organisationer och språkligt arbete. Detta drabbar språkbärare av svensk romani på ett sätt som medför att de i förlängningen inte ges möjligheter att åtnjuta sina kulturella- och språkliga rättigheter. Det är de nationella minoriteternas organisationer som är nyckeln till att kunna uppnå språkrevitaliserande åtgärder på riktigt, inte bara på papper.

Behovet är för svensk romanis del akut och ett anpassat handlingsprogram måste därför tas fram i en process där språkbärarna ges delaktighet och inflytande på riktigt.

Jon Pettersson
Ordförande

Hans Gyllenbäck-Berg
Sekreterare